

NEYLÎ'NİN MANZÛM BİR MEKTUBU...

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Sevgi

Eski Türk edebiyatında mektup denilince ilk akla gelen şüphesiz "münşeât mecmuaları" olmaktadır. Gerçekten de bu mecmualar incelendiğinde her biri ayrı tarihî bir değer taşıyan birçok mensur mektuba rastlamak mümkündür. Ancak bu, Klasik Türk Edebiyatında manzum mektup olmadığı anlamına gelmez. Üstat Orhan Şaik Gökyay "Tanzimat Dönemine Değın Mektup" adlı makalesinde "Benim bildiğim kadar Tanzimattan önce Türk yazınında manzum mektup olarak sayılsa sayılsa Bağdatlı Ruhî'nin, zamanın bütün şairlerini, onların adlarını, özelliklerini, yaptıkları işleri sıralayarak her birinin halini hatırını sorduğu,

Bağdat'a düşse rehğüzeriñ ey nesim-i subh
Gör evvela ki zümre-i a'yân ne demdedür?
diye başlayıp

Vasil idüp bu ruk'ayı bizden du'âlar it
Gör cümleyi safâda mı hullân ne demdedür?

Yârana söyle cân u gönülden du'âdadur
Dirlerse saña Rûhî-i bîcân ne demdedür

diye ve tam bir mektup geleneği ile bitirdiği 41 beyitlik kasidesidir." (1) diyorsa da gerek divanlar ve gerekse "şiir mecmuaları" incelendiğinde "mektub-ı manzum", "arz-ı hal", "name-i manzume" v.b. başlıklar altında sayıları fazla olmasa da Bağdatlı Ruhî tarzında yahut başka usulde bazı manzum mektupların olduğu görülecektir. Biz bunlardan bir kısmına işaret ettikten sonra Neylî'nin manzum bir mektubunu sunmak istiyoruz. (*)

Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacib), Hurşidnâme (Şeyhoğlu), Husrev ü Şîrin (Şeyhî), Leyla vü Mecnun (Fuzûli), Yusuf u Zuleyha (Yahya Bey) ve Hüsn ü Aşk (Şeyh Galib) gibi meşhur mesnevilerde kahramanların ruh hallerini anlatmak için, yazılan muhayyel mektupları bir kenara bırakarak tesbit edebildiğimiz bazı manzum mektupların ilk ve son beyitlerini veriyoruz...

BAĞDATLI RŪHÎ: (?-1605)

Kasîde-i Mektûb-güne Ez-Cânib-i Şâm-ı Cennet-Meşâm
Be-cânib-i Bağdâd Firistâde Bûd.

Başı: Bağdad'a düşse rehgüzerüñ ey nesîm-i subh
Gör evvelâ zümre-i yarân ne demdedür?

...

Sonu: Yârâna söyle cân u gönülden du'âlar it
Dirlerse sana Rûhî bî-cân ne demdedür? (2)

Ve Lehû Berây-ı Letâ'if Gufte Şod

Başı: Yoluñ düşse diyâr-ı Basra'ya ey bâd-ı 'itr-engiz
Du'âlar eyleyüp bûs it elin bizden 'Ali Hân'uñ

...

Sonu: Deli söz ugrısı insâfsuz hayvân-ı nâtıkdur
Helâk-ı pençe-i kahrı olalar Şîr-i Yezdân'uñ (3)

Ve Lehû Berây-ı Letâ'if Gufte şod.

Başı: Ey sabâ müjde.virüp söyle Kelâmî Dede'ye
Bendesî oldıguñ ol âfet-i devrân eyüdü.

Sonu: Zevki var medhi safâsıyla velî-nî'metinüñ
Degül evvelki gibi peyrev-i Selmân eyüdü. (4)

Kasîde Berây-ı Letâ'if Gufte şod.

Başı: Yüri Bağdâd'a yine ey dil-i şeydâ gör kim
Fâtih-i mülk-i Acem âsaf-ı devrân nicedür

...

Sonu: Şu'arâ eskisi ol şîr-i suhan-gû ya'nî
Sâhib-i tezkire Ahdi-i gazel-hân nicedür. (5)

GAZÂLÎ (Deli Birâder): (? - 1535)

Kasîde-i Birâder Efendi

Başı: Sag esen misin ey nesîm-ı şimâl
Nedür ahvâl-i rûzgâr eyü mi?

...

Sonu: Olmak için bu cürme keffâret
Tevbe itdi o tevbe-kâr eyü mi? (6)

ZÂTÎ: (1471-1546)

Kasîde-i Zâtî

Başı: Hâl-i Rûm'ı çün itdüñ istifsâr
Ey birâder bu hoş diyâr eyüdü.

...

Sonu: Bunu Zâtî eger saña okısa
Dir idüñ gel bizi ko var eyüdü. (7)

RUMî: (XVI. asır)

Kasîde-i Rûmî

Başı: Minnet Allah'a her diyâr eyüdü
Bahr-ı devletde kim ki var eyüdü.

...

Sonu: Safâ geldüñ dinürse şimdi aña
Yiter ol denlü i'tibâr eyüdü. (8)

CA'FER ÇELEBÎ: (1452-1515)

Başı: Ey Gazâlî sorarsañ ahvâli
Şükr ki etvâr-ı rûzgâr eyüdü.

...

Sonu: Ne kadar söyledüñise hezeyân
Tevbeler eyle sad hezâr eyüdü. (9)

DELİ ALİ: (XVI. asır)

Başı: Ey bâd-ı subh eyle haber ben gedâsına
Nâzik mızacı şâh-ı cihânuñ safâda mı?

...

Sonu: Eş'âr-ı âb-dârı okıyup Deli Ali
Zemm-i bahil ü medh-i 'atâ vü sehâda mı? (10)

VECÎHÎ: (? - 1670)

Edirne'ye irsâl olunmuşdur

Başı: Ey sabâ üftân u hîzân Edirne şehrine var
Var ise şevküñ eger fasl-ı bahârı görmege

...

Sonu: Her kimüñ olsa mezâkı ehl-i isti'dâddan
Meyl ider bu nagme-i dil-keş karârı görmege. (11)

RÂŞİD: (? - 1735)

Edirne'den İzin İçün Virilen Arz-ı Hâl

Başı: Ey veliyyü'n-ni'am ey âsaf-ı gerdün-himem
İltifat-ı keremüñle beni itdüñ ihyâ

...

Sonu: Ben senüñ kendü kuluñ 'abd-i ni'am-perverüñem
Yine fermân senüñ ey dâver-i ferman-fermâ (12)

MÜNİF: (? - 1742)

Mektub-ı Manzûm

Başı: Lem'a-i bârika-i âmâlüm
Pertev-i bâsıra-i ikbâlüm

...

Sonu: Böyle hall eyledi eşkâllerin
Bildiler mâ-hasal-ı hâllerin. (13)

VAHÎD MAHTÛMÎ: (? - 1732)

Arz-ı Hâl-i Mahtûmî Berây-ı Sultan
Mahmud Hân

Başı: Ey şehenşâh-ı ma'delet-güster
Dâver-i dâdgâr-ı dîn-perver

...

Sonu: Her sunan arz-ı hâl-i manzûmı
Ber-murâd ola bende Mahtûmî (14)

SERMED: (1794 - 1848)

Nâme-i Manzûme

Başı: Yazayum âh iderek yâre selâm
Eyleyem hâsılı takrîr-i kelâm

...

Sonu: İtdigine o zaman nâdim olur
Umaram gayrı benüm mâlum olur. (15)

Tabî bir de manzûm davetiyeler var. Şâirler, özellikle birbirlerini yemeğe davet ederlerken manzum bir davetiye yazarlardı. Ancak, bu konuya girersek maksadı-

mızın dışına taşmış oluruz. Gayemiz sadece Türk Edebiyatı'nda manzum mektup geleneğinin mevcudiyetine dair bir fikir vermekten ibarettir.

Şimdi esas konumuz olan Neylî'nin manzum mektubuna geçebiliriz...

Neylî, 96 beyitlik manzum mektubuna kalemiyle dertleşerek girer. Şâire, İstanbul'dan uzakta, vatan hasretiyle yanıp tutuştuğu bir anda bir dostundan mektup gelir. Bu mektup manzumdur ve şimdiye kadar böyle güzel bir mektup yazılmamıştır:

Habbezâ nazm-ı dil-keş ü rengîn
Görse Hassân iderdi sad-tahsîn

...

Olmamışdur zebân-zed-i büleğâ
Böyle manzûm nâme-i ra'nâ.

Dostu bu mektupta Neylî'yi mektup yazmadığı ve İstanbul'u unuttuğu gerekçesiyle vefasızlıkla suçlamaktadır. Neylî, bu suçlamalara şöyle cevap verir:

Hâşe li'llâh ki bî-vefalıg ola
Dilde mahz-ı vefâdan özge n'ola

Özrümüz ol husûsda çokdur
Yek-be-yek dimege mahal yokdur

Cümlesinden velî müvecceh ü hûb
Beyt-i meşhûr-ı "mâ-eger mektûb"

...

İtdiler gâliba seni meşgûl
Yâda gelmez dimişüz İstanbul

Yâda gelmez demek olurdu eger
Bir nefes dûr olaydı dilden ger

Neylî'nin mektubundan anlaşıldığına göre dostu ona Edirne güzellerinin vasıflarını mübâlağalı bir şekilde sıralamaktadır. Neylî'nin buna tepkisi şöyle olmuştur:

Bize öğretme eski bildigimiz
 Degül anlar da hırlı ...digimiz

...

Hüb-rüyân-ı dehr ser-tâ-ser
 Cerek anlar gerekse bundakiler

Mihr ü meh gibi bî-sebât u karâr
 Anda ne ay u bunda ne gün var

Dostu onun artık İstanbul'a dönmesi gerektiğini söylemiş olmalı ki Neylî:

Mümkün olsa o cânibe güzêrüm
 Uçar idüm olaydı bâl ü perûrn

Olmamışken esîr-i dâm-ı heves
 Yok rehâmuz misâl-i murg-ı kafes

Lik bir hikmet-i Hudâ'dur bu
 İktizâ-kerde-i kazâdur bu

diyerek İstanbul özlemine dile getirmektedir.

Neylî, mektubun sonuna doğru tekrar kalemine hitap eder ve dostunun mektubu vesilesiyle bu "perîşân nâme"yi yazdığını belirterek mektubunu bitirir.

Şimdi Neylî'nin sözkonusu mektubunun metnini sunuyoruz.

MEKTUB-I MANZUM

1- Gele ey hâme-i garîb-nevâz
 Nâle-i ehl-i hasrete dem-sâz

Senüñ ile bir iki dilleşelüm
 Güft-gû-yı firâki söyleşelüm

Bizi çün çarh gurbete saldı
 Ne nedîm ü ne hem-zebân kaldı

Yok yanumda enis ü gam-hârum
Rahm ide tâ ki gûş idüp zârum

5- Sensin ancak bu demde baña hemîn
Hem-zebân-ı dil-i hazîn ü gamîn

Gerçi kim deşt-gân-ı gurbetde
Ya'ni bu dûzah-ı felâketde

Saña da kâr idüp semûm-ı hevâ
Hâsil idüp yübûset-i sevdâ

Akmaz oldu murâduñ üzre midâd
Cerayân itmez oldu cû-yı murâd

Lik bir gam-güsâr u müşfiksin
Merhamet-pîşe yâr-ı sâdıksın

10- Sabr idüp zahmetine ihvânuñ
Sır virürsin işinde yârânuñ

Bize bir dâstân tahrîr it
Hâl-i zârum içinde takrîr it

Eyleyüp intihâb nükte-i hâs
Eyle tahrîr ruk'a-ı ihlâs

Kasd-ı telmîh idüp bu nâlân
Eyle ta'bîrini garîbâna

Ser-be-ser sûz-nâk olup mazmûn
Ola mermûz-ı tâb u sûz-ı derûn

15- İnkiskâr-ı dile idüp îmâ
Eyle hatt-ı şikest ile imlâ

Himmetüñle çü nâme ola tamâm
Urula ya'ni aña hatm-i hitâm

Eyleyüp peyk-i âha anı refik
Savb-ı dil-dâra idelüm tatrîk

Eylesün nâme kesb vâye-i zîb
Kılalum anı rû-be-râh-ı habîb

Lîk oldıkda 'âzim-i tastîr
Bu hitâb ile kıl anı tasdır

20- Ey güzîn-i ahâli-i 'irfân
Nâdirü'l-'asr fâ'iku'l-akrân

Fihris-i câmi'-i cerîde-i fazl
Nûr-ı bîniş fezâ-yı dîde-i fazl

Husrev-i ma'rîfet ki bî-verziş
Zîr-ı hükmünde hitta-ı dâniş

Sûz-ı dil ihtirâk-ı hâtır ile
Hasret ü iştiyâk-ı vâfir ile

Sad-vürûd-ı tahiyyet ile senâ
Kılma muhlisâne çün ihdâ

25- Olinup evvelâ su'âl-i mizâc
Hâtır-ı 'âtır olur istizmâc

Nicesiz hoş mısız safâda mısız
Şevk ü zevk ile dil-güşâda mısız

Gâh irdikde rûz-ı âzîne
Semt-i Eyyûb'a yol düşer mi yine

Hem-reh olup bir iki yârâne
Kasd olunur mı Mevlevi-hâne

Bize çün lâ-cerem o lûb ola hak
Künc-i gam kaldı cilve-gâh ancak

30- Bâri hâtırdan itmeyüp ib'âd
Umaruz gâhi idesiz bizi yâd

Eyleyüp yâd ya'ni ahyânâ
Bizüm için de eyle 'ayş u safâ

Çünkü biz kalduk ol safâdan dūr
Nâmımız bârl kalmasun mehcūr

Añmaz iseñ de sag ü var olasin
Bezm-i 'âlemde kâm-kâr olasin

Mesned-i sıhhat u selâmetde
Sâye-i 'avn-ı Rabb-ı 'izzetde

35- İdesiz rûz u şeb hemîşe karâr
Bi'n-nebiyyi ve âlihi'l-ebrâr

Ba'd'ezin bir dem-i ferah-zâda
Dem-i cân-bahş-ı behcet-efzâda

Yine bâğ-ı vatan gelüp yâda
Murg-ı dil gelmiş idi feryâda

Gelmedi def-i vahşete takrîb
Dir idüm yâ enîs-i küll-i garîb

Geldi nâ-gâh bir huçeste gulâm
Aña gûyâ ezel beşir idi nâm

40- İderek hande oldu dest-be-ceyb
Kıldı izhâr sırr-ı gaybu'l-gayb

Müteveccih olup bu nâ-kâme
Sundi dest-i fakîre bir nâme

Nâme ya hüdhüd-i hidâyet mi
Yohsa tâvûs-ı bâğ-ı cennet mi

Hey'et-i tayy-ı hûb u ferruh-fâl
Hem-çu vefk-ı murabba'-ı âmâl

Gelüp ol hûb-nâme-i dil-keş
Dil-i bîmâra irdi sihhat-veş

45- Kalmayup bahr-ı gamda tâb-ı şitâ
Hızr irişdi o nâme-i ra'nâ

Destüme olmadın dahı vâsıl
Baña bir hâlet irdi ve'l-hâsıl

Ya'ni bu gûşe-gîr-i beyt-i hazen
Alup andan şemîm-i pîrâhen

Nâ-gehân bû-yı âşinâ geldi
Dide-i câna rûşenâ geldi

Dest-i hâhişde çün olup meftûh
İrdi ol dahme-i ümîde fütûh

50- Göricek nâm-ı düstı mersûm
Sebeb-i hâlet oldu pes ma'lûm

Habbezâ nazm-ı dil-keş ü rengîn
Görse Hassân iderdi sad-tahsîn

Lafz şîrîn ü ma'ni sâf-meniş
Şîr ü şekker-veş itmiş ârîziş

Olma.nışdur zebân-zed-i bülağâ
Böyle manzûm nâme-i ra'nâ

Çün okındı bilindi fehvası
Oldı ma'lûm lafz u ma'nâsı

55- Yazmamagla bir iki gün mektûb
Olmuşuz bî-vefâlıga mensûb

Hâşe li'llâh ki bî-vefâlıg ola
Dilde mahz-ı vefâdan özge n'ola

Özrümüz ol husûsda çokdur
Yek-be-yek dimege mahal yokdur

Cümlesinden velî müvecceh ü hûb
Beyt-i meşhûr-ı mâ-eger mektûb

Mâ eger mektûb n'envisim ayb-ı mâ mekun
Der-miyân-ı râz-ı muştâkân kalem nâ-mahremest

60- İtdiler gâlibâ seni meşgul
Yâda gelmez dimişüz İstanbul

Yâda gelmez dimek olurdu eger
Bir nefes dûr olaydı dilden ger

Eylemişsiz biraz idüp tavsîf
Dil-berân-ı Edime'yi ta'rîf

Ol fûrû-mâyegân olinup yâd
Hep olinmiş me'âyibi ta'dâd

Zem ü kadhında olinup itrâ
Her ne dimişse hep güzel amma

65- Sûretâ serv-i kad diyü tahrîr
Düşmemişdür mahalline ta'bîr

Serv-i kadd olmaz ise bunda n'ola
Servi yok serv-i kaddi kanda ola

Bedel-i servdür bu gülşende
Bîd-i bî-hâsıl-ı ser-efkende

Hoş dimişdür bu beyt-i nagzı 'aceb
Nâzımı rûhı şâd ola yâ Rab

Servisüz gül-sitâni n'evlerler
Yârsuz bu cihâni n'eylerler

70- Kavle alup bütânun ol tarafın
Eylemişsiz beyan bize şerefin

Lik anlarda da nelei vardur
Nâ-halef nice bed-güher vardur

Bunlarun içlerinde sag yokdur
Ardını arar iseñ iş çokdur

Gerçi var içlerinde ehl-i kemâl
Hüsn-i hulk u edeble mâl-â-mâl

Bize öğretme eski bildigimiz
Degül anlar da hırlı ...digimiz

75- Ser-be-ser dil-berân-ı şehri ü diyâr
Cümle hûbân-ı küçe vü bâzâr

Hûb-rûyân-ı dehr ser-tâ-ser
Gerek anlar gerekse bundakiler

Mihr ü meh gibi bî-sebât u karâr
Anda ne ay u bunda ne gün var

Eylemişsiz olup müheyyic-şevk
Bizi ol âşiyân-ı 'izzete sevk

Mümkün olsa o cânibe güzerüm
Ucar idüm olaydı bâl ü perüm

80- Olmamışken esîr-i dâm-ı heves
Yok rehâmuz misâl-i murg-ı kafes

Lîk bir hikmet-i Hudâ'dur bu
İktizâ-kerde-i kazâdur bu

Gele ey hâme-i suhan-perdâz
Yeter itdüñ bu güft-gûyı dirâz

Kıssa-ı şevk irmez encâma
Sa'y iderseñ ne deñlü itmâma

Yeter ey 'andelib-i hâme yeter
Tâ-be-key bu nevâ-yı nâ-hoş eser

85- Ki degül nagmeñ ol kadar matbû'
Tâ ola gûş-i cân ile mesmû'

Eyleseñ ba'd'ezin sukût eger
İñlerem mûsikî yerine geçer

Sözlerüñ lehçe-i kenârdür
Tarh-ı dihkân-ı nâ-be-karîdür

Lîk taklîd-i şehriyâne ile
Diñledürsin yine terâne ile

Nâme-i düstdan alup vâye
Eyledük feyz-i şevkı sermâye

90- O hevesle bu döldmân-ı hevâ
Buldı bu sûret ile berg ü nevâ

Yohsa bu nâme-i perîşânî
N'olacak kadr ü rifat ü şânî

Biri birine uymaz akvâli
Yok muhassal medâr-ı ikbâli

Mecma'-ı ratb u yâbis-i iz'ân
Hem-çü keşkûl-ı merd-i ser-gerdân

Bâri eslâf gitdügi yola git
Resm-i hüsn-i hitâmı der-kâr it

95- Hayra tevfik idüp ser-i kârı
Hüsn-i hâlile hatm ide bâri

Ola temme'l-kelâm hatm-i penâh
Hasbiya'llah lâ-ilâhe sivâh

DİPNOTLAR

- 1- Orhan Şaik Gökyay: Tanzimat Dönemine Değın Mektup, Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı, Sayı: 274, s. 22
  - (*) Neyli ve metnini sunduğumuz mektubun alındığı mecmua (Erzincan İl Halk Ktp. No: 1492, v. 66-86 hk. bilgi için bkz. Dr. Ahmet Sevgi: Neyli'nin Manzûm Bir Hikayesi, YEDİ İKLİM, Sayı: 47, İst. 1994, s. 42-45)
  - 2- Külliyyat-ı Eş'âr-ı Rûhi-i Bağdadî, İst. 1287, s. 57-59 (42 beyit)
  - 3- A.g.e., s. 55-57 (54 beyit)
  - 4- A.g.e., s. 60-62 (62 beyit)
  - 5- A.g.e., s. 53-55 (41 beyit)
  - 6- Günay Kut (Alpay): Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a Yolladığı Mektup ve Ona Yazılan Cevaplar, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, BELLETEN, 1973-1974, Ank. Ün. Basımevi, 1974, s. 227-234. (73 beyit)
- Not: Bu mektubun Konya MM. Ktp. No: 2453, v. 97b'de sadece 22 beyit ihtiva eden bir sureti daha vardır.
- 7- A.g.m., s. 235-239 (48 beyit)
  - 8- A.g.m., s. 239-244 (59 beyit)
  - 9- A.g.m., s. 245-248. (44 beyit) (Zatî, Rûmî ve Cafer Çelebi'nin mektupları Gazâlî'ye cevaptır)
  - 10- Mecmu'a-i Eş'âr, Şahsî Kit. No: 11, v. 35b-36a. (46 beyit)
  - 11- Divan-ı Vecihî, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Revan Blm. No: 1152, v. 96a-96b (26 beyit)
  - 12- Divan-ı Râşid, Konya Koyunoğlu Mz. Ktp. No: 12766, v. 68a (6 beyit)
  - 13- Divan-ı Münif, Konya MM. Ktp. No: 5432 v. 92a-93b (36 beyit)
  - 14- Süleymaniye Ktp. (Laleli Böl.) No: 2012, v. 193b-195a (83 beyit)
  - 15- Sermed Divanı, s. 28-29 (34 beyit) (Basıldığı yer, matba'a ve tarih yazılmamış)

(*) Bu Farsça beyit Feyzî-i Hindî'nin bir gazelinden alınmıştır. Gazel şöyledir:

- 1- Men be-râhi mîrevecem k'ancâ kadem nâ-mahremest
Der-makâmî hafr mîğûyem ki dem nâ-mahremest
- 2- Mâ eğer mektûb n'envîsîm 'ayb-ı mâ mekun
Der-miyân-ı râz-ı müştâkân kalem nâ-mahremest
- 3- Bâ-hayâl-i ü neguriced yâd-ı hûbân der-dilem
Her kucâ sultân kuned halvte haşem nâ-mahremest
- 4- Menzil-i temâmenân nebved harîm-i küy-ı aşk
Her ki nebved pâk-dâmen der harem nâ-mahremest
- 5- Feyzî ez-bezm-i neşât-ı mâ harîfân gâfilem
Her kucâ mâ câm mîğîrîm Cem nâ-mahremest

(Bkz. Feyzî-i Hindî: Divân, Konya MM. Ktp. No: 2613 v. 13b-14a)

- 1- Ben ayağın nâmahrem olduğu bir yolda gidiyorum. Öyle bir makamda konuşuyorum ki nefes nâmahremdir.
- 2- Eger mektup yazmıyorsak bizi ayıplama. Birbirini arzulayanların sırrı arasında kalem nâmahremdir.
- 3- Onun hayaliyle güzelleri hatırlamak gönlüme sığmaz. Sultanın halvete girdiği yerde maiyyet nâmahremdir.
- 4- Aşk mahallesinin harîmî mücrimlerin yeri olamaz. Temiz olmayan kişi haremde nâmahremdir.
- 5- Neşe meclisimizden muhalifler gafildir. Bizim kadeh tuttuğumuz yerde Cem nâmahremdir.